

Ks. Wiesław Przygoda*

DUSZPASTERSTWO SPOŁECZNE
W OBSZARACH LUDZKIEJ BIEDY
W ŚWIETLE ORĘDZI PAPIEŻA FRANCISZKA
NA ŚWIATOWE DNI UBOGICH (2017-2013)

SOCIAL PASTORAL CARE IN AREAS OF HUMAN POVERTY
IN THE LIGHT OF POPE FRANCIS' MESSAGES
FOR THE WORLD DAYS OF THE POOR (2013-2017)

Abstract: Pope Francis, from the beginning of his pontificate, has been known as an advocate and defender of the poor. In the apostolic exhortation *Evangelii Gaudium*, he affirmed the privileged place of the poor in the community of the People of God. Similar to John Paul II, Francis believes that the option for the poor is “[...] special form of primacy in the exercise of Christian charity, to which the whole tradition of the Church bears witness” (EG 198). According to Francis, the option for the poor is not primarily about social assistance but should prioritize spiritual care. As the pope points out, the poor expect the Church to be a “sign of closeness, goodness, solidarity, and mercy of the Lord” for them. For over a century, the Catholic Church has been developing various forms of social pastoral care, with the poor being one of its main recipients. The aim of this study is to answer the question: how to revitalize social pastoral care among the poor? Reflection on the directions for revitalizing this pastoral ministry will be conducted based on the analysis of the messages for the World Day of the Poor (2017-2023). The introduction to the analysis of the structural elements of social pastoral care will be a brief presentation of the concept and specificity of this ministry. Subsequently, there will be a presentation of impulses for strengthening social teaching, revitalizing liturgy, and, finally, charitable service in the areas of human poverty and exclusion.

Keywords: social pastoral care, poor, World Day of the Poor, Pope Francis, preferential option for the poor.

---

* Ks. Wiesław Przygoda – profesor nauk teologicznych, kierownik Sekcji Teologii Pastoralnej i Katechetyki KUL.

Papież Franciszek od początku swego pontyfikatu dał się poznać jako rzecznik i obrońca ludzi ubogich¹. W pierwszych dniach swego pontyfikatu zamieścił na Twitterze typowy dla stylu swej posługi wpis:

Prawdziwa władza jest służbą. Papież musi służyć wszystkim, zwłaszcza najuboższym, najsłabszym i najmniejszym².

W swojej programowej adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* potwierdził uprzywilejowane miejsce ubogich we wspólnocie ludu Bożego, stwierdzając, że przesłanie Ewangelii jest w tym zakresie jasne i nie powinno budzić żadnych wątpliwości lub prowadzić do osłabiających tłumaczeń.

Nie tyle przyjaciele i bogaci sąsiedzi, lecz przede wszystkim ubodzy i chorzy, ci którzy często są pogardzani i zapomniani [...] są uprzywilejowanymi adresatami Ewangelii³.

Uzasadniając powyższe stanowisko, papież Franciszek podkreślił, że

[...] w sercu Boga jest preferencyjne miejsce dla ubogich, gdyż On sam «stał się ubogim» (2 Kor 8,9). Cała droga naszego odkupienia naznaczona jest ubogimi⁴.

Warto jednak podkreślić, iż dla Kościoła opcja na rzecz ubogich jest kategorią bardziej teologiczną niż kulturową, socjologiczną czy polityczną. To Bóg pierwszy używa ubogim swego miłosierdzia, co powinno mieć konsekwencje

[...] w życiu wiary wszystkich chrześcijan, wezwanych do tego, by mieć «te same uczucia co Jezus» (por. Flp 2,5). [...] Kościół dokonał opcji na rzecz ubogich, pojmowanej jako «specjalna forma pierwszeństwa w praktykowaniu miłości chrześcijańskiej, poświadczona przez całą Tradycję Kościoła»⁵.

Franciszek przejął powyższe określenie opcji na rzecz ubogich wprost od św. Jana Pawła II⁶, podkreślając przy tym konieczność okazywania ubogim miłości. Tylko bezinteresowna miłość ubogich

[...] odróżnia chrześcijańską opcję na rzecz ubogich od jakiegokolwiek ideologii, od jakiegokolwiek próby posługiwania się ubogimi w celach osobistych lub politycznych⁷.

---

¹ Zob. W. Przygoda. *Papieża Franciszka troska pastoralna o ubogich i wykluczonych*. W: *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*. Red. D. Lipiec. Lublin 2015 s. 77-102.

² @Pontifex_pl.; „L'Osservatore Romano” 34:2013 nr 5 s. 19.

³ Franciszek. *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie* (23.11.2013) [dalej: EG] p. 48.

⁴ Tamże 197

⁵ Tamże 198.

⁶ Zob. Jan Paweł II. *Encyklika Sollicitudo rei socialis* (30.12.1987) p. 42.

⁷ EG 199.

Chociaż opcja preferencyjna na rzecz ubogich została zainaugurowana i wypracowana w Kościele latynoamerykańskim, stała się współcześnie zasadą kościelnego działania obowiązującą w Kościele powszechnym⁸. W początkach swego pontyfikatu papież Franciszek zaznaczył, iż opcja ta nie dotyczy tylko ożywienia działalności charytatywnej, ale ma być rozciągnięta na wszystkie funkcje podstawowe, jakie Kościół realizuje od początku z woli swego Założyciela. W adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* Franciszek dał do zrozumienia, iż wspomniana zasada pastoralna ma przyczynić się do nawrócenia duszpasterskiego, ponieważ

[...] olbrzymia większość ubogich otwarta jest szczególnie na wiarę; potrzebują Boga i nie możemy nie ofiarować im Jego przyjaźni, Jego błogosławieństwa, Jego Słowa, sprawowania sakramentów i propozycji drogi wzrostu i dojrzewania w wierze. Opcja preferencyjna musi głównie przyjąć formę uprzywilejowanej i priorytetowej opieki duchowej⁹.

Jak wskazuje papież Franciszek, ubodzy oczekują od Kościoła, aby był dla nich „[...] znakiem bliskości, dobroci, solidarności i miłosierdzia Pana”¹⁰. A zatem oczywisty wydaje się postulat papieża, aby ożywić w Kościele tę formę aktywności, którą od prawie stu lat określa się mianem duszpasterstwa społecznego. Refleksję na temat kierunków ożywienia tego duszpasterstwa chcemy podjąć na podstawie analizy merytorycznej orędzi na Światowe Dni Ubogich, które papież Franciszek sukcesywnie ogłasza począwszy od 2017 r.¹¹ Wprowadzeniem do analiz elementów strukturalnych duszpasterstwa społecznego będzie krótka prezentacja pojęcia i specyfiki duszpasterstwa społecznego. Następnie przedstawione zostaną impulsy do zintensyfikowania nauczania społecznego, ożywienia liturgii oraz finalnie diakonii charytatywnej w obszarach ludzkiej biedy i wykluczenia.

⁸ Zob. W. Przygoda. *Opcja preferencyjna na rzecz ubogich według «Evangelii gaudium»*. W: *Kościół wobec wyzwań współczesnych*. Red. M. Jagodziński, J. Wojtkun. Radom 2015 s. 197-214.

⁹ EG 200.

¹⁰ „Powiedziałem też parokrotnie, że Kościół przypomina mi szpital polowy: tak wiele zranionych osób, które oczekują od nas bliskości, które oczekują od nas tego, czego oczekiwały od Jezusa: bliskości, bycia z nimi. A przyjmując postawę uczonych w Piśmie, uczonych w Prawie i faryzeuszy, nie damy nigdy świadectwa bliskości” (Franciszek. *Kościół ma być znakiem miłosierdzia Pana. Przemówienie do uczestników międzynarodowego spotkania nt. Evangelii gaudium* (19.09.2014). „L’Osservatore Romano” 35:2014 nr 10 s. 32).

¹¹ „Na zakończenie Jubileuszu Miłosierdzia chciałem ofiarować Kościołowi *Światowy Dzień Ubogich*, aby wspólnoty chrześcijańskie na całym świecie stawały się coraz wyraźniejszym i konkretnym znakiem miłości Chrystusa do tych ostatnich i najbardziej potrzebujących. Pragnę, aby do całości obchodów innych *Dni* ustanowionych przez moich Poprzedników, które są już tradycją w życiu naszych wspólnot, był dołączony ten *Dzień*, jako znakomicie dopełniający je element ewangelicznego upodobania Jezusa w ubogich” – Franciszek. *Orędzie na I Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2017). *Nie miłujmy słowem, ale czynem* <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/papa-francesco_20170613_messaggio-i-giornatamondiale-poveri-2017.html> [dostęp: 22.11.2023].

1. POJĘCIE I SPECYFIKA DUSZPASTERSTWA SPOŁECZNEGO

Pojęcie duszpasterstwa społecznego wiąże się z upowszechnianiem nauki społecznej Kościoła, która zwłaszcza po ukazaniu się 15 maja 1891 r. encykliki Leona XIII *Rerum novarum* kształtowała zarówno myśl teologiczną, jak i praktykę duszpasterską. Początkowo ten rodzaj duszpasterstwa określano mianem duszpasterstwa pozakościelnego i traktowano je jako konieczne dopełnienie duszpasterstwa przykościelnego. Na początku XX w. uświadamiano sobie, iż tradycyjne duszpasterstwo domaga się jakiegoś dopełnienia. Synod Diecezji Tarnowskiej w 1927 r. wysunął postulat duszpasterstwa poza kościołem, które miało zajmować się

[...] związkami i stowarzyszeniami parafialnymi, formami akcji charytatywnej, problemami emigracji, ligi katolickiej, związków młodzieży pozaszkolnej oraz sprawami organizacji robotniczych i zawodowych¹².

Papież Jan XXIII przestrzegał przed przeciwstawianiem sobie zaangażowania doczesnego i rozwoju duchowego człowieka.

Niech sobie zatem nikt błędnie nie wyobraża, że dwie łatwe do pogodzenia wartości: własne doskonalenie duchowe każdego człowieka i sprawy życia doczesnego, to dwie rzeczy ze sobą sprzeczne, jak gdyby dążenie do doskonałości chrześcijańskiej wymagało koniecznie odsunięcia się od spraw życia ziemskiego, albo jak gdyby zajmowanie się tymi sprawami przynosiło ujmę godności człowieka i chrześcijanina¹³.

W świetle tej wypowiedzi duszpasterstwo społeczne to rodzaj aktywności Kościoła, która dotyczy spraw doczesnych; sprawy te mają wymiar społeczny, wymagają spojrzenia w świetle Ewangelii i są integralnie związane z ludzkim zbawieniem. Mniejsze znaczenie odgrywa tutaj fakt, czy podmiot duszpasterstwa ma charakter jednostkowy, czy społeczny. Duszpasterstwo bowiem jest zawsze w jakiejś mierze realizowane w imieniu Kościoła. Natomiast przedmiot duszpasterstwa społecznego ma zawsze wymiar społeczny.

O ile apostołat społeczny był identyfikowany pierwotnie głównie z udziałem chrześcijan w życiu publicznym: politycznym, ekonomicznym i kulturalnym, to w przypadku pojęcia duszpasterstwa społecznego najpierw kojarzono je z aktywnością społeczno-charytatywną Kościoła. Dopiero refleksja teologiczna, związana z problemem nowej ewangelizacji, radykalnie rozszerzyła zakres tego pojęcia. Docenienie

[...] w ewangelizacji sfery społecznej posłużyło do poszerzenia pojęcia duszpasterstwa społecznego, które na ogół ograniczało się do działań charytatywnych

¹² B. Kumor. *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*. Tarnów 1985 s. 367.

¹³ Jan XXIII. *Mater et Magistra. Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej* (15.05.1961). W: *Encykliki. Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II*. Warszawa 1981 s. 46.

i opiekuńczych. Teraz kształtuje się przekonanie, że pierwszym podmiotem ewangelizacji sfery społecznej jest wspólnota kościelna ze wszystkimi jej członkami oraz że współdziałać w tym winny katecheza i liturgia, uwydatniając konotacje zazwyczaj pomijane¹⁴.

Zdaniem niemieckiego badacza przemian społecznych i kulturowych w Europie w XX w. Ludwiga H.A. Gecka pojęcie duszpasterstwa społecznego (niem. *Sozialpastoral*) pojawiło się w niemieckiej literaturze pastoralnej w 1927 r. w kontekście poszukiwania nowych form pracy duszpasterskiej wśród odchodzących od wspólnoty Kościoła robotników i w społecznościach dużych miast¹⁵. Warto przypomnieć, iż nabrzmiała kwestia społeczna wczesnego kapitalizmu została wykorzystana przez ruchy lewicowe oraz ideologię marksizmu do wyciągania w drugiej połowie XIX w. całych rzesz robotników ze wspólnoty Kościoła. Reakcja Kościoła w postaci encykliki Leona XIII *Rerum novarum* z 1891 r. tylko częściowo pomogła zastopować rewolucyjną dechrystianizację świata robotniczego. Według Hermanna Steinkampa wpływ na pojawienie się duszpasterstwa społecznego w Niemczech miało też rozbitcie ukształtowanego w średniowieczu sojuszu „ołtarza z tronem” oraz związanego z nim apodyktycznego stylu duszpasterstwa, a także rozwój nowych form działalności charytatywnej Kościoła. We Francji wpływ na ukształtowanie się duszpasterstwa społecznego miał rozwój socjologii religii oraz lansowany w teologii pastoralnej w latach 50. XX w., głównie przez Fernanda Boularda, model duszpasterstwa wspólnotowego (fr. *pastorale d'ensemble*)¹⁶. Model ten przeszczepiony na kontynent latynoamerykański (hiszp. *pastoral de conjunto*) przyczynił się do rozwoju duszpasterstwa społecznego, określanego tam również jako duszpasterstwo wyzwolenia lub duszpasterstwo diakonijne¹⁷.

H. Steinkamp¹⁸ zwraca uwagę na kontekst historyczno-społeczny Ameryki Łacińskiej, w którym rozwijał się nowy paradygmat duszpasterstwa społecznego. Przez pojęcie to rozumie on przede wszystkim rozciągnięcie chrześcijańskiego i kościelnego działania na konkretne uwarunkowania i problemy społeczne, szczególnie na sposoby przezwyciężenia biedy, nędzy i społecznego ucisku. W tym sensie duszpasterstwo społeczne oznacza „praktykę Kościoła dla świata”, jak to zostało przedstawione w *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*

¹⁴ M. Toso. *Kościół w służbie dla świata w trzydzieści lat po «Gaudium et spes»*. „Społeczeństwo” 5:1995 nr 4 s. 810.

¹⁵ Zob. L.H.A. Geck. *Aufbruch zur sozialen Pastoral*. Bd. 1: *Auf dem Wege zur sozialen Pastoral*; Bd. 2: *Beispiele zur sozialen Pastoral*. Essen 1969.

¹⁶ F. Boulard jako profesor w Instytucie Katolickim w Paryżu, w 1958 r. założył Secrétariat interdiocésain d'information pour une pastorale d'ensemble. <https://data.bnf.fr/11893292/fernand_boulard/>.

¹⁷ Zob. J. Wal, W. Przygoda. *Społeczne duszpasterstwo. W: Leksykonteologii pastoralnej*. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin 2006 s. 808-812.

¹⁸ Zob. H. Steinkamp. *Solidarität und Parteilichkeit. Für eine neue Praxis in Kirche und Gemeinde*. Mainz 1994 s. 25-27.

Gaudium et spes Soboru Watykańskiego II, a skonkretyzowane w dokumentach II i III Konferencji Generalnej CELAM z Medellin (1968) i Puebla (1979) do sytuacji kontynentu Ameryki Łacińskiej. Również na tym kontynencie pojęcia duszpasterstwa społecznego (*pastoral social*) użył po raz pierwszy Jan Paweł II, wygłaszając 6 lipca 1980 r. homilię w Salvador da Bahia w Brazylii. Papież powiedział wówczas:

Kościół jest przekonany, iż jest jego prawem i obowiązkiem pobudzać duszpasterstwo społeczne, to znaczy – właściwymi mu środkami – wywierać nacisk, by życie społeczeństwa stało się sprawiedliwsze, poprzez jednomysłne, zdecydowane, ale zawsze pokojowe działania wszystkich obywateli¹⁹.

Rozumiejąc pojęcie duszpasterstwa społecznego w sensie wyrażonym w dokumentach z Medellin i Puebla, należy podkreślić, że wyraża ono każde zadanie obejmujące „ewangelizację kultur”, wyzwalamą ewangelizację albo pastoralną operacjonalizację tychże zadań. W tym sensie można uznać praktykę grup podstawowych (bazowych) jako typiczną formę duszpasterstwa społecznego. Chodzi o tworzenie i ożywanie solidarnego działania w grupach bazowych, przy czym solidarność w świetle teologii wyzwolenia oznacza nowy sposób określenia chrześcijańskiej wspólnoty. Według latynoamerykańskiego rozumienia

[...] każda uwalniająca ewangelizacja prowadzi do tego, że przemienia wzajemne relacje między ludźmi czyni z nich rzeczywiście społeczeństwo uczestnictwa i braterstwa. W tym sensie duszpasterstwo rozumiane całościowo musi być społeczne²⁰.

Zdaniem H. Steinkampa chrześcijańska i kościelna praktyka, której centrum powinny stanowić grupy podstawowe, ma być antycypacją, laboratorium i fermentem społeczeństwa braterskiego, „cywilizacji miłości”, jak na to wskazywali święci papieże Paweł VI i Jan Paweł II. Z powyższego założenia wynika jedna ważna konsekwencja: nie da się utrzymać tradycyjnego podziału na podmiot duszpasterstwa (hierarchia, duchowieństwo) i jego przedmiot (laikat). W duszpasterstwie społecznym trzeba raczej posługiwać się terminami: pracownik główny, współpracownik, wolontariusz²¹.

Według autorów *Leksykonu teologii pastoralnej*, zredagowanego w środowisku KUL,

[...] duszpasterstwo społeczne to działalność zbawcza Kościoła, akcentująca wspólnotowy charakter zbawienia, realizowana w obszarach ubóstwa

¹⁹ Jan Paweł II. *Do budowniczych społeczeństwa pluralistycznego* (Salvador da Bahia, 6.07.1980). W: *Dokumenty społecznej nauki Kościoła*. T. 2. Red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski. Rzym – Lublin 1987 s. 143.

²⁰ H. Steinkamp. *Solidarität und Parteilichkeit* s. 26.

²¹ Zob. tamże s. 27.

i marginalizacji społecznej, mająca na celu analizę problemów społecznych i poszukiwanie ich rozwiązań zgodnie ze wskazaniami katolickiej nauki społecznej; a także służąca integralnemu rozwojowi ludzkości, poprzez podejmowanie różnych wyzwań społecznych, jakie przed Kościołem stawia gruntowne rozpoznanie znaków czasu²².

Spróbujmy w tym ujęciu duszpasterstwa społecznego poszukać inspiracji do jego konkretnych form i przejawów w świetle orędzi papieża Franciszka na Światowe Dni Ubogich.

2. KONIECZNOŚĆ ZINTENSYFIKOWANIA NAUCZANIA SPOŁECZNEGO KOŚCIOŁA

Duszpasterstwo społeczne związane jest z całokształtem zbawczej misji Kościoła, dlatego obejmuje wszystkie funkcje podstawowe, chociaż niekiedy jest błędnie ograniczane tylko do funkcji charytatywnej. Mario Operti zauważył, że odpowiedzią Jezusa na sytuację „wielkiego tłumu”, który ujrzał, wysiadając z łodzi, nie była w pierwszej kolejności pomoc charytatywna, ale Jezus

[...] zlitował się nad nimi, byli bowiem jak owce niemające pasterza. I zaczął ich nauczać (Mk 6,34).

To ważne wskazanie dla duszpasterstwa „wielkich tłumów”, czyli duszpasterstwa społecznego – najpierw trzeba podjąć funkcję nauczania, a potem nie zapominać także o pokarmie egzystencjalnym (por. Mk 6,35-44). Podkreślmy to jeszcze raz, iż pierwszą odpowiedzią Jezusa w sytuacji niedostatku i potrzeby nie była szybka interwencja charytatywna, lecz nauczanie. Ta perykopa Ewangelii potwierdza centralną rolę formacji w duszpasterstwie społecznym, gdyż dzięki niej rodzą się realne perspektywy zmiany stosunków i struktur społecznych. Jak zauważa M. Operti

[...] nauczanie społeczne Kościoła jest narzędziem, które Kościół wykształcił w swojej długiej historii jako czynnik ewangelizacji po to, by wspólnoty kościelne nauczyły się «mieć współczucie», podejmować zadanie formacji, żeby nauczyły się marzyć o zmianach, czynić wiernych odpowiedzialnymi i aktywnymi, proponować im taką duchowość, której elementem istotnym będzie «głęboka jedność» miłości Boga i miłości bliźniego, modlitwy i działania, życia «duchowego» i życia «świeckiego»²³.

Funkcja profetyczna duszpasterstwa społecznego przejawia się w prezentacji i upowszechnianiu nauki społecznej, a następnie we wprowadzaniu jej w życie w samym Kościele i świecie. Wspólnota chrześcijańska, jako „wspólnota braterska”,

²² J. Wał, W. Przygoda. *Społeczne duszpasterstwo* s. 808-812.

²³ M. Operti. *Pytania duszpasterstwa społecznego*. „Społeczeństwo” 9:1999 nr 3 s. 503.

winna bowiem dawać czytelne świadectwo prawdy i miłości współczesnemu światu. Dlatego konieczne jest podejmowanie działalności dydaktyczno-wychowawczej, której szczególnym przejawem jest rozwinięty system szkolnictwa, zarówno kościelnego, jak i katolickiego. Jan Paweł II przypominał, iż celem szkolnictwa jest nie tylko zdobywanie rzetelnej wiedzy, ale także kształtowanie sumień, bo od tego zależy wszelkie powodzenie misji Kościoła w życiu społecznym²⁴.

Celem duszpasterstwa społecznego jest także przygotowanie chrześcijan świeckich do aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym: politycznym, ekonomicznym i kulturalnym²⁵. Duszpasterstwo społeczne powinno to uczestnictwo inspirować, ale także korygować. Szczególne wymogi dotyczą uczestnictwa chrześcijan w życiu politycznym. Winni oni działać na własną odpowiedzialność, posiadać odpowiednie kompetencje i troszczyć się o rozwój królestwa Bożego, czyli swoją postawą dawać dobre świadectwo wierze i wyznawanym wartościom. Podobnie jak w przypadku posługi charytatywnej, udział chrześcijan w życiu publicznym wymaga działania zespołowego, które nie tylko ułatwia społeczną identyfikację i jest dodatkowym źródłem motywacji, ale poprzez takie działanie łatwiej dotrzeć do zbiorowej świadomości i realizować zamierzone cele. W powyższym kontekście jako ważne zadanie duszpasterstwa społecznego Kościoła jawi się tworzenie środowisk chrześcijańskich²⁶.

Papież Franciszek w orędziu na I Światowy Dzień Ubogich zachęcił całą wspólnotę Kościoła do zaangażowania się w obchody tego dnia, tak by ta inicjatywa stała się „[...] konkretnym wkładem na rzecz ewangelizacji współczesnego świata”²⁷. Z podobnym apelem zwrócił się Franciszek rok później, podkreślając, że odpowiedź Kościoła na wołanie ubogich to uprzywilejowany moment ewangelizacji.

Ubodzy nas ewangelizują i pomagają nam każdego dnia odkrywać piękno Ewangelii. Nie zmarnujmy tej pełnej łaski okazji. W tym dniu niech każdy z nas poczuje, że jest dłużnikiem ubogich, ponieważ w wyciągniętych do siebie rękach może dojść do zbawczego spotkania, które umocni naszą wiarę, zainspirowuje naszą miłość i pozwoli naszej nadziei bezpiecznie posuwać się naprzód na drodze ku Panu, który ma przyjść²⁸.

²⁴ Zob. Jan Paweł II. *Od was zależy przyszłość drugiej ewangelizacji. Przemówienie do intelektualistów i przedstawicieli świata uniwersyteckiego Kamerunu* (Jaunde, 13.08.1985). W: Jan Paweł II. *Wiara i kultura*. Rzym 1986 s. 320.

²⁵ Zob. B. Drożdż. *Posługa społeczna Kościoła. Studium pastoralne w świetle nauczania współczesnego Kościoła*. Legnica 2009; B. Biela. *Duszpasterstwo społeczne Kościoła w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*. „Teologia Praktyczna” 2002 s. 243-250.

²⁶ Zob. J. Wal, W. Przygoda. *Spółeczne duszpasterstwo* s. 812.

²⁷ Franciszek. *Orędzie na I Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2017).

²⁸ Tenże. *Orędzie na II Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2018). *Ten biedny człowiek płakał, a Pan go usłyszał*. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/poveri/documents/pa-pa-francesco_20180613_messaggio-ii-giornatamondiale-poveri-2018.html> [dostęp: 23.11.2023].

A zatem Światowy Dzień Ubogich ma stanowić okazję nie tyle do ewangelizacji ubogich, co raczej ewangelizacji wszystkich wiernych razem z ubogimi.

Troska o ubogich i wspólnota z nimi pozwala katolikom zrozumieć Ewangelię w całej jej prawdzie. Zdaniem papieża

[...] biedni nie są problemem, ale zasobem, z którego możemy zaczerpnąć, aby przyjąć i żyć istotą Ewangelii²⁹.

Zachęcając wiernych do naśladowania Jezusa ubogiego, Franciszek wyjaśnia przy okazji, jak on rozumie pojęcie ubóstwa. Podkreśla:

[...] ubóstwo oznacza serce pokorne, które potrafi zaakceptować siebie jako ograniczone i grzeszne stworzenie, aby pokonać pokusę własnej wszechmocy, która zwodzi nas fałszywą obietnicą nieśmiertelności. To właśnie ubóstwo stwarza warunki do nieskrępowanego przyjęcia odpowiedzialności osobistych oraz społecznych, pomimo własnych ograniczeń, zawierając bliskości Boga i wsparciu Jego łaski. Tak rozumiane ubóstwo jest miarą, która pozwala ocenić poprawne wykorzystanie dóbr materialnych, a także umożliwia przeżywanie relacji i uczuć bez egoizmu oraz zaborczości (por. KKK 2445)³⁰.

Analizując przejawy ubóstwa we współczesnym świecie, papież Franciszek ubolewa nad faktem, iż ludzkości nie udało się do końca przewyciężyć problemu niewolnictwa przybierającego dzisiaj wielorakie formy³¹. Mijają wieki, ale sytuacja bogatych i biednych zasadniczo się nie zmienia, tak jakby doświadczenie wyniesione z historii nic nas nie uczyło. Biedni

[...] są traktowani jak odpady, nie powodując przy tym żadnego poczucia winy u tych, którzy doprowadzają do tej skandalicznej sytuacji. Ci ubodzy często

---

²⁹ „Nie powinniśmy myśleć o biednych jako o odbiorcach dobrych działań wolontariuszy, którzy czynią to raz na tydzień, czy też o doraźnych gestach dobrej woli z naszej strony, które mają na celu uspokojenie naszego sumienia. Takie doświadczenia, choć nieraz ważne i pożyteczne dla uwrażliwienia na potrzeby braci oraz dla ukazania niesprawiedliwości, które leżą u ich podstaw, powinny nas jednak prowadzić do prawdziwego spotkania z ubogimi, a także do dzielenia się, które powinno stać się stylem naszego życia” – Franciszek. *Orędzie na I Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2017).

³⁰ Tamże.

³¹ „Spotykamy codziennie *rodziny* zmuszone do zostawienia swojej ziemi, aby szukać gdzie indziej możliwości przetrwania; *sieroty*, które straciły rodziców bądź też zostały przemocą oddzielone od nich w celu brutalnego wykorzystania; *młodych*, którzy poszukują dróg realizacji zawodowej, nie mogąc jednak rozpocząć pracy z powodu krótkowzrocznej polityki ekonomicznej; *ofiary* różnych form przemocy, od prostytucji po narkomanię, upokorzone w głębi ducha. Jak zapomnieć o milionach *imigrantów*, ofiarach tyłu ukrytych interesów, często wykorzystywanych w celach politycznych, którym odmawia się solidarności i równości? A osoby *bezdonne, na marginesie*, które krążą po ulicach naszych miast?” – Franciszek. *Orędzie na III Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2019). *Ufność nieszczęśliwych nigdy ich nie zawiedzie*. <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messaggi/poveri/documents/papa-francesco_20190613_messaggio-iii-giornatamondiale-poveri-2019.html> [dostęp: 25.11.2023].

są traktowani jak pasożyty społeczeństwa, które nie przebacza im nawet ich własnej biedy³².

Zdaniem Franciszka biedni w naszych oczach są niewidzialni albo my się ukrywamy za szczelnymi murami, byśmy sami byli dla nich niewidzialni. Tymczasem warto dostrzec w człowieku ubogim jego pozytywną stronę. Biedak w Piśmie Świętym jest człowiekiem zaufania. Psalmista ofiaruje nam piękną definicję człowieka ubogiego: to ten, kto „ufa Panu” (por. Ps 9,11). Bóg staje się miejscem ucieczki dla biedaka i niezawodnie przychodzi mu z pomocą (por. Ps 10,14). Nadzieja biednego umacnia się pewnością tego, że jest on przyjęty przez Pana, że to w Nim znajduje prawdziwą sprawiedliwość i że jego serce jest wzmacniane, aby mógł kochać dalej (por. Ps 10,17). Podstawą nadziei dla biedaków jest także fakt, iż Jezus, inaugurując budowanie królestwa Bożego na ziemi, w jego centrum postawił ludzi ubogich (por. Łk 6,20). W przekonaniu Franciszka Jezus tylko rozpoczął budowanie królestwa, ale swoim uczniom powierzył zadanie

[...] niesienia tego Królestwa dalej, biorąc odpowiedzialność za dawanie nadziei biednym. Konieczne jest, przede wszystkim w czasach takich, jak nasze, odnawiać nadzieję i przywracać zaufanie. To program, którego wspólnota chrześcijańska nie może nie doceniać. Z niego bierze się bowiem wiarygodność naszego głoszenia oraz prawdziwość świadectwa chrześcijan³³.

Dotykane Chrystusowego Ciała, którym są ludzie biedni (por. Mt 25,40), a także osobiste zaangażowanie w służbę ubogim stanowi dzisiaj ważny wymiar ewangelizacji. Współczucie dla cierpiących biedę w miłości Chrystusa otrzymuje siłę i daje moc głoszeniu Ewangelii.

Wielu świętych Kościoła potrafiło doskonale łączyć swoje ubóstwo z praktykowaniem miłości bliźniego. Przykładem takiej harmonii ubóstwa z miłością pozostaje dla chrześcijan wszystkich czasów św. Franciszek z Asyżu, który mając wzrok stale utkwiony w Chrystusie, potrafił Go dostrzec także w człowieku biednym. Z kolei św. Teresa od Dzieciątka Jezus na jednej ze stron swoich *Dziejów duszy* napisała:

Ach! Teraz pojmuję, że doskonała miłość bliźniego polega na tym, by znosić błędy innych, nie dziwić się wcale ich słabościom, budować się nawet najdrobniejszymi aktami cnót, które u nich spostrzegamy. Przede wszystkim jednak zrozumiałam, że miłość bliźniego nie powinna pozostawać zamknięta w głębi serca. «Nikt, powiedział Jezus, nie zapala pochodni, by ją wsadzić pod korzec, ale stawia ją na świeczniku, aby oświecała wszystkich, którzy są w domu». Zdaje mi się, że ta pochodnia wyobraża miłość bliźniego, która winna oświecać,

³² Tamże.

³³ Tamże.

rozweselać, nie tylko moich najdroższych, ale wszystkich, którzy są w domu, nie wyłączając nikogo³⁴.

Papież Franciszek komentując to wyznanie św. Teresy, zaznaczył, że w domu, którym jest cały świat,

[...] każdy ma prawo być oświecony miłosierdziem, nikt nie może być go pozbawiony³⁵.

A zatem Światowy Dzień Ubogich został ustanowiony m.in. także po to, aby świat pogrążony w ciemnościach zła oświecać światłem uczynków miłości miłosiernej i w ten sposób go przemieniać i ewangelizować.

Centralną postacią w głoszeniu Ewangelii ludziom ubogim powinien pozostać Jezus Chrystus, który nie tylko staje po stronie ubogich, ale również dzieli z nimi ten sam los. To jest silne przesłanie także dla Jego uczniów po wszystkie czasy. Papież Franciszek, interpretując scenę namaszczenia Zbawiciela w domu Szymona Trędowatego (Mk 14,3-9), wskazuje, że

[...] pierwszym biednym jest On sam, najbiedniejszy z biednych, ponieważ reprezentuje ich wszystkich. Syn Boży akceptuje gest tejże kobiety również w imieniu ubogich, samotnych, osób z marginesu oraz dyskryminowanych³⁶.

Wydarzenie z Betanii pozwala papieżowi zwrócić uwagę na postawę Jezusa względem ubogich i deprecjonowanych wówczas kobiet, wskazując na jej głębsze źródło. Zdaniem Franciszka Jezus podczas swej publicznej działalności objawił oblicze Boga, które jest

[...] obliczem Ojca biednych, bliskiego biednym. Całe dzieło Jezusa potwierdza, iż ubóstwo nie jest owocem nieszczęścia, ale konkretnym znakiem Jego obecności pośród nas³⁷.

Ewangelizacja ubogich i z ubogimi polega na ukazywaniu oblicza Jezusa oraz jego podejścia do problemów osób społecznie marginalizowanych. Jednak ta ewangelizacja nie może pozostać jednokierunkowa. Franciszek jest przekonany co do tego, iż ubodzy mogą skutecznie ewangelizować pozostałych wiernych, gdyż oni już zostali zewangelizowani przez samego Boga, oni znają cierpienie Jezusa oraz pozwalają nam odkryć, w sposób zawsze nowy, najbardziej naturalne rysy twarzy Ojca. Dlatego jest rzeczą konieczną,

³⁴ Teresa od Dzieciątka Jezus. *Dzieje duszy*. Kraków 1984 s. 215.

³⁵ Franciszek. *Orędzie na VII Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2023). *Nie odwracaj twarzy od żadnego biedaka* (Tb 4,7). <<https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/20230613-messaggio-vii-giornatamondiale-poveri-2023.html>> [dostęp: 22.11.2023].

³⁶ Tenże. *Orędzie na V Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2021). *Ubogich zawsze macie u siebie* (Mk 14,7). <<https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/20210613-messaggio-v-giornatamondiale-poveri-2021.html>> [dostęp: 28.11.2023].

³⁷ Tamże.

[...] abyśmy wszyscy pozwolili się przez nich ewangelizować. Nowa ewangelizacja jest zaproszeniem do uznania zbawczej mocy ich egzystencji i do postawienia jej w centrum drogi Kościoła. [...] Ubodzy są sakramentem Chrystusa, reprezentują Jego osobę oraz odsyłają do Niego³⁸.

3. USPOŁECZNIE NIE MODLITWY, LITURGII I NABOŻEŃSTW LUDU CHRZEŚCIJAŃSKIEGO

Niebagatelne znaczenie w realizacji duszpasterstwa społecznego odgrywa liturgia. Dotychczas w Polsce w liturgii szczególnie był akcentowany jej wymiar wertykalny (relacja do Boga), z zapoznaniem wymiaru horyzontalnego (odniesień do ludzi). Odkrycie tego wymiaru może sprawić, że liturgia stanie się szkołą kształtowania postaw prospołecznych. Jednak należy się wystrzegać niebezpieczeństwa horyzontalizacji chrześcijaństwa, które mogłoby wystąpić wówczas, gdyby zapomniano, iż wymiar horyzontalny liturgii wypływa z jej wymiaru wertykalnego. Chociaż duszpasterstwo społeczne ukierunkowane jest na sprawy doczesne, to jednak w swoim działaniu posługuje się nie tylko środkami naturalnymi, ale także i przede wszystkim nadprzyrodzonymi. Kontekst ewangelizacyjny wskazuje, iż w duszpasterstwie społecznym chodzi o promocję człowieka i jego praw w rzeczywistości ziemskiej oraz o odnowę całego porządku doczesnego w duchu Ewangelii. Prawdziwa promocja człowieka i odnowa porządku doczesnego mają miejsce tylko wówczas, gdy w konsekwencji ułatwiają wzrastanie człowieka w świętości³⁹. Świętość jest łaską Boga i nie da się jej osiągnąć bez obfitego czerpania z nadprzyrodzonych źródeł sakramentów świętych, sakramentaliów, nabożeństw ludu chrześcijańskiego oraz osobistej modlitwy.

Zdaniem papieża Franciszka każdorazowo przeżywany Światowy Dzień Ubogich gromadzi nas wokół stołu Chrystusa, aby „[...] ponownie otrzymać od Niego dar i misję życia w ubóstwie i służenia ubogim”⁴⁰. Modlitwa i nawrócenie ucznia Chrystusa znajdują w miłości wspólnej potwierdzenie swojej autentyczności ewangelicznej.

Jeśli chcemy naprawdę spotkać Chrystusa – podkreśla Franciszek – to konieczne jest, abyśmy dotknęli się Jego Ciała w ranach ubogich, w odpowiedzi na Komunię sakramentalną otrzymaną w Eucharystii. Ciało Chrystusa łamane podczas Świętej Liturgii pozwala nam się odnaleźć przez miłość wspólną w obliczach oraz w osobach najbiedniejszych braci i sióstr⁴¹.

³⁸ Tamże.

³⁹ Zob. J. Wal, W. Przygoda. *Społeczne duszpasterstwo* s. 810.

⁴⁰ Franciszek. *Orędzie na VII Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2023).

⁴¹ Franciszek przywołuje w tym kontekście wciąż aktualne słowa św. Jana Chryzostoma: „Jeśli chcecie uczcić Ciało Chrystusa, to nie lekceważcie Go dlatego, że jest nagie. Nie czcicie Chrystusa

Pragnieniem Franciszka jest, aby obchody Świątowych Dni Ubogich gromadziły przy ołtarzu Chrystusa zarówno ludzi ubogich, jak i wolontariuszy, którzy im pomagają stale, a nie tylko w tym dniu. Kontekst przypadającej w następnym tygodniu uroczystości Chrystusa Króla Wszechświata przypomina, że

[...] królowanie Chrystusa ukazuje się w pełni na Golgocie, kiedy to Niewinny jest przybity do krzyża, ubogi, nagi, pozbawiony wszystkiego, wciela i objawia pełnię miłości Boga. Jego totalne powierzenie się Ojcu, podczas gdy wyraża swoje zupełne ubóstwo, podkreśla moc tej Miłości, która go wskrzesi do nowego życia w dniu Paschy⁴².

Papież Franciszek nieustannie wskazuje na ścisły związek godnego przeżywania Eucharystii z troską o ubogich. Związek ten ma podstawy biblijne, ale również w pismach ojców Kościoła i starożytnych pisarzy chrześcijańskich papież znajduje argumenty mające zmotywować współczesnych uczniów Chrystusa do pomocy potrzebującym. W *Orędziu na VI Świątowy Dzień Ubogich* Franciszek przywołuje jedno z najstarszych świadectw o świętowaniu Eucharystii, sformułowane przez św. Justyna w połowie II w.:

Wreszcie następuje rozdawanie i rozdzielenie wszystkim tego, co się stało Eucharystią, nieobecny zaś rozsyła się ją przez diakonów. Ci, którym się dobrze powodzi i którzy dobrą mają wolę, dają, co chcą, a wszystko, co się zbierze, składa się na ręce przełożonego. On zaś roztacza opiekę nad sierotami, wdowami, chorymi, albo z innej przyczyny cierpiącymi niedostatek, nad więźniami, obcymi gośćmi, jednym słowem śpieszy z pomocą wszystkim, co są w potrzebie⁴³.

Powyższe świadectwo potwierdza, iż Kościół od zarania swoich dziejów, łączył świętowanie uczyty Pana z troską o potrzebujących w taki sposób, by nikt nie cierpiał niedostatku. Jak zaznacza papież Franciszek, w posłudze charytatywnej nie chodzi o to, aby mieć wobec ubogich postawę świadczenia usług socjalnych, jak to często się dzieje; trzeba natomiast podejmować działanie, aby nikomu nie zabrakło tego, co konieczne. Solidarność międzyludzka polega na tym, aby

[...] podzielić się tym, czego mamy niewiele, z tymi, którzy nic nie mają, tak aby nikt nie cierpiał. Im bardziej rośnie poczucie wspólnoty i komunii jako stylu życia, tym bardziej rozwija się solidarność⁴⁴.

Eucharystycznego jedwabnymi ozdobami, zapominając o innym Chrystusie, który za murami kościoła jest nagi i cierpi z zimna". Franciszek. *Orędzie na I Świątowy Dzień Ubogich* (13.06.2017).

⁴² Tamże.

⁴³ Franciszek. *Orędzie na VI Świątowy Dzień Ubogich* (13.06.2022). *Chrystus dla was stał się ubogim* (por. 2 Kor 8,9). <<https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/20220613-messaggio-vi-giornatamondiale-poveri-2022.html>> [dostęp: 30.11.2023].

⁴⁴ Tamże.

Przywołując w *Orędziu na VII Światowy Dzień Ubogich* wzór Tobiasza, papież Franciszek zachęcił współczesnych uczniów Chrystusa, by naśladując tego wielkiego jałmużnika z epoki Starego Testamentu, również oni, najlepiej po celebracji Eucharystii, zaprosili do swego stołu kogoś biednego. Wówczas

[...] celebrowana Eucharystia stałaby się naprawdę kryterium komunii. Z drugiej strony, jeśli wokół ołtarza Pańskiego jesteśmy świadomi, że wszyscy jesteśmy braćmi i siostrami, o ileż bardziej widoczne stałoby się to braterstwo poprzez dzielenie się świątecznym posiłkiem z tymi, którym brakuje niezbędnych środków do życia!⁴⁵

To słowo Franciszka zostało potwierdzone czynem, gdyż we współpracy z kard. Konradem Krajewskim podczas VII Światowego Dnia Ubogich papież spożył po Eucharystii posiłek we wspólnocie z 1,2 tys. bezdomnymi z Rzymu.

Wolą papieża Franciszka jest, aby Światowy Dzień Ubogich był każdorazowo przeżywany z modlitwą na ustach. W jednym ze swoich orędzi na ten dzień Franciszek przypomniał, że modlitwa *Ojcze nasz* jest modlitwą ludzi ubogich, gdyż prośba o chleb wyraża powierzenie Bogu najważniejszych potrzeb naszego życia. Jak zauważył papież, *Modlitwa Pańska* jest modlitwą wspólnotową, gdyż

[...] chleb, o który prosimy, jest «nasz», a to pociąga za sobą umiejętność dzielenia się, udziału i wspólnej odpowiedzialności. W teź modlitwie wszyscy rozpoznajemy potrzebę przewyciężenia każdej formy egoizmu, aby dostąpić radości wzajemnego przyjęcia⁴⁶.

Zdaniem papieża warto modlić się wspólnie z ubogimi, gdyż Pan ma jakąś szczególną słabość do ubogich i ich modlitw zazwyczaj wysłuchuje (por. Ps 34,6)⁴⁷.

Według nauczania Franciszka modlitwa do Boga oraz solidarność z ubogimi i cierpiącymi są nierozłączne.

Aby sprawować kult Panu przyjemny – zauważa papież – konieczne jest, żeby rozpoznać w każdej osobie, również w tej najbardziej potrzebującej i odrzuconej, obraz Boga, który w niej jest odcisnięty. Dzięki temu otrzymujemy dar błogosławieństwa Bożego, który jest przyciągnięty szczodrością okazywaną potrzebującemu. Z tego też powodu czas poświęcany na modlitwę, nie może nigdy stać się wymówką dla zaniedbania bliźniego w trudnościach. Wręcz

⁴⁵ Franciszek. *Orędzie na VII Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2023).

⁴⁶ Tenże. *Orędzie na I Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2017).

⁴⁷ „Pan wysłuchuje ubogich, którzy Go wołają; jest dobry dla tych, którzy szukają w Nim schronienia, których serca są złamane przez smutek, samotność i wykluczenie. Pan wysłuchuje tych, którzy zdeptani w swojej godności, wciąż znajdują siłę, by szukać u Niego światła i pocieszenia. Wysłuchuje tych, którzy prześladowani w imię fałszywej sprawiedliwości, uciskani przez politykę niegodną tego miana i przerażeni przemocą, wiedzą jednak, że Bóg jest ich Zbawicielem” – Franciszek. *Orędzie na II Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2018).

przeciwnie: błogosławieństwo Pana spływa na nas, a nasza modlitwa osiąga swój cel wtedy, gdy towarzyszy im służba ubogim⁴⁸.

Światowy Dzień Ubogich przypomina nam każdego roku, że ubodzy są zawsze z nami po to, aby pomóc nam przyjąć towarzystwo Chrystusa w codzienności.

Opis relacji Boga do ubogiego, ukazany w Psalmie 34, natchnął papieża Franciszka do zwrócenia uwagi uczniom Chrystusa na postawę słuchania ubogich. Ich krzyk wznosi się do Boga, ale czy on dociera także do naszych uszu? – pyta Franciszek. Toteż każdy Światowy Dzień Ubogich stanowi dobrą okazję do zrobienia rachunku sumienia w celu sprawdzenia, czy my sami nie jesteśmy obojętni na wołanie ubogich. W tym kontekście znamieną jest konstatacja papieża:

Czasami obawiam się, że wiele inicjatyw, samych w sobie zasłużonych i koniecznych, ma na celu bardziej zadowolenie tych, którzy je podejmują, niż odpowiedź na prawdziwy krzyk ubogich. W takiej sytuacji krzyk ubogich rozbrzmiewa, ale nasza reakcja jest niespójna i nie potrafimy wczuć się w ich sytuację. Jesteśmy tak uwięzieni w kulturze, która każe nam patrzeć w lustro i rozpieszczać się, że myślimy, iż wystarczy altruistyczny gest, bez potrzeby bezpośredniego zaangażowania⁴⁹.

Modlitewny charakter Światowych Dni Ubogich jest potrzebny także po to, by ubodzy nie pomyśleli, że ich modlitwy kierowane do Boga nie zostały wysłuchane. Bóg stale odpowiada na wołanie ubogich, ale zazwyczaj do tej odpowiedzi używa rąk i nóg, umysłów i serc ludzi dobrej woli. Dlatego modlitwa tych ostatnich jest równie ważna, jak sam krzyk ludzi potrzebujących wsparcia. Wtedy jest szansa na wypełnienie słów Psalmu: „Strapiony będzie jadł i będzie zadowolony” (Ps 22,26).

4. OŻYWIENIE DIAKONII CHARYTATYWNEJ W OBSZARACH LUDZKIEJ BIEDY I WYKLUCZENIA

W sposób szczególny duszpasterstwo społeczne stanowi przejaw diakonii Kościoła, obejmującej zarówno posługę przewodnictwa wspólnocie, jak i posługę opieki wspólnotowej. Obszar duszpasterstwa społecznego obejmuje posługę dobrych uczynków, warunkującą budowanie w świecie cywilizacji miłości. Na pierwszym miejscu w tym zakresie należy wymienić troskę o rodzinę, która w obrębie cywilizacji euroatlantyckiej przeżywa dwa poważne kryzysy. Jest to kryzys trwałości małżeństwa i kryzys dietności rodzin. Na to nakłada się lansowanie alternatywnych

⁴⁸ Tenże. *Orędzie na IV Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2020). *Wyciągnij rękę do ubogiego* (Syr 7,32). <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/papa-francesco_20200613_messaggio-iv-giornatamondiale-poveri-2020.html> [dostęp: 27.11.2023].

⁴⁹ Tenże. *Orędzie na II Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2018).

modeli małżeńskich i rodzinnych, często patologicznych, co dodatkowo uderza w tę podstawową i naturalną komórkę społeczną. Duszpasterstwo społeczne powinno w szczególności koncentrować uwagę na tzw. rodzinach dysfunkcyjnych i niepełnych, gdyż zwłaszcza one potrzebują społecznego wsparcia. Ważnym elementem budowania cywilizacji miłości obok służby rodzinie jest posługa charytatywna wobec ubogich. Posługa ta, oprócz głoszenia słowa Bożego i liturgii, stanowi integralną część zbawczej misji Kościoła, to znaczy, że bez realizacji funkcji charytatywnej Kościół nie może w pełni zrealizować swojego posłannictwa w świecie. Współczesna funkcja charytatywno-opiekuńcza Kościoła nie może się ograniczać tylko do niesienia pomocy potrzebującym, ale ma wcielać w życie „opcję preferencyjną Kościoła na rzecz ubogich”. Istotą tej opcji jest postawienie ludzi wielorako ubogich w centrum życia kościelnego, a także podjęcie starań, aby znaleźli się oni w centrum życia społecznego⁵⁰.

Jednym z fundamentalnych celów Światowych Dni Ubogich jest rozpalenie ognia ludzkiej miłości i ożywienie dzieł miłosierdzia chrześcijańskiego względem potrzebujących. Jakże wielu było ich w pierwszym roku pandemii koronawirusa. W orędziu na Światowy Dzień Ubogich w 2020 r. papież Franciszek wyraził przede wszystkim swoją wdzięczność wszystkim lekarzom, pielęgniarkom i pielęgniarzom, aptekarzom, pracownikom administracji i służb publicznych, a także niezliczonym rzeszom wolontariuszy za pomoc okazaną ludziom chorym i umierającym. Jak zauważył, pandemia koronawirusa

[...] nadeszła nagle i zastała nas nieprzygotowanych, pozostawiając wielkie poczucie dezorientacji i niemocy. Wyciągnięta ręka w stronę ubogiego nie pojawiła się jednak znikąd i niespodziewanie. Ten gest zaświadcza raczej o tym, iż przygotowujemy się do rozpoznania ubogiego i do wsparcia go wtedy, gdy zacznie potrzebować pomocy. Nie improwizuje się narzędzi miłosierdzia. Konieczny jest codzienny trening, który rozpoczyna się od świadomości tego, jak bardzo my sami, jako pierwsi, potrzebujemy wyciągniętej ręki w naszą stronę⁵¹.

Pandemia pozwoliła nam odczuć nasze ograniczenia – ograniczenie wolności, możliwości finansowych, dała przeżyć poczucie strachu i kruchości życia, a przez to zbliżyła nas wszystkich do ludzi słabych i ubogich. Niewątpliwie nasze bogactwa materialne i duchowe zostały postawione pod znakiem zapytania, ale ta sytuacja pozwoliła też szerzej otworzyć się na potrzeby bliźnich, dostrzec walory braterstwa zdolnego do wzajemnej pomocy i szacunku. Stąd apel mędrca Syracha: „wyciągnij rękę do ubogiego”, który Franciszek wybrał na temat orędzia w 2020 r., jest uniwersalnym zaproszeniem do odpowiedzialności będącej bezpośrednim zaangażowaniem tych, którzy czują, że dzielą ten sam los. Również św. Paweł naucza, że wolność, która została nam wysłużona przez śmierć i zmartwychwstanie Jezusa

⁵⁰ Zob. J. Wał, W. Przygoda. *Společne duszpasterstwo* s. 811-812.

⁵¹ Franciszek. *Orędzie na IV Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2020).

Chrystusa, stanowi dla nas wyzwanie, by zaangażować się w służbę innym, przede wszystkim najsłabszym (por. Ga 5,13-14; 6,2). Zdaniem papieża

[...] nie jest to jakaś opcjonalna zachęta, ale warunek autentyczności wiary, którą wyznajemy⁵².

W *Orędziu na VII Światowy Dzień Ubogich* papież Franciszek przywołuje historię starotestamentowej rodziny Tobiaszów. Obok wzoru osobowego wielkiego jałmużnika ojca Tobiasza – wciąż aktualnego również w naszych czasach – warto podkreślić przekaz międzygeneracyjny tradycji miłosierdzia kultywowanej w tej rodzinie. Stary Tobiasz, który zawsze ufał Panu, jak dobry ojciec chce pozostawić swojemu synowi nie tyle jakieś dobra materialne, ile świadectwo drogi, którą należy podążać w życiu, więc mówi do niego:

Pamiętaj, dziecko, na Pana przez wszystkie dni twoje! Nie pragnij grzeszyć ani przestępować Jego przykazań! Przez wszystkie dni twójego życia spełniaj uczynki miłosierne i nie chodź drogami nieprawości (Tb 4,5).

Zdaniem papieża jest to piękne świadectwo wychowania do miłości miłosiernej, co jest szczególnie cenne w obecnych czasach załamania dialogu międzygeneracyjnego. Jak zaznacza Franciszek, stary Tobiasz

[...] jest wierny Prawu Bożemu i przestrzega przykazań, ale to mu nie wystarcza. Może okazać czynną troskę o ubogich, ponieważ na własnej skórze doświadczył ubóstwa. Dlatego słowa, które kieruje do swojego syna Tobiasza są jego prawdziwym spadkiem: «Nie odwracaj twarzy od żadnego biedaka» (4,7). Krótko mówiąc, kiedy stajemy przed ubogim, nie możemy odwracać wzroku, ponieważ uniemożliwilibyśmy sobie samym spotkanie z obliczem Pana Jezusa⁵³.

Obecne czasy niestety nie sprzyjają trosce o ubogich. Wołanie o dostatek staje się coraz głośniejsze, podczas gdy głosy osób żyjących w ubóstwie są uciszane – konstatuje Franciszek. Tymczasem przypowieść o dobrym Samarytaninie nie jest opowieścią z przeszłości, ale jest wyzwaniem dla współczesnych uczniów Chrystusa. Zdaniem papieża łatwiej jest przekazywać zadania innym, nawet przekazać innym pieniądze, by to oni prowadzili działalność charytatywną, a tymczasem osobiste zaangażowanie jest powołaniem każdego chrześcijanina. Franciszek podkreśla:

Księga Tobiasza uczy nas konkretności naszego działania z ubogimi i dla ubogich. [...] Zainteresowanie się ubogimi nie kończy się więc na pochopnym daniu jałmużny. Wymaga przywrócenia właściwych relacji międzyludzkich, które zostały zniszczone przez ubóstwo. W ten sposób «nieodwracanie wzroku

⁵² Tamże.

⁵³ Franciszek. *Orędzie na VII Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2023).

od biednych» prowadzi do zyskania pożytku z miłosierdzia, miłości, która nadaje sens i wartość całemu życiu chrześcijańskiemu⁵⁴.

Papież zdaje sobie sprawę z tego, że bezpośrednim i zindywidualizowanym działaniem nie da się rozwiązać skutecznie wszystkich problemów ludzi ubogich. Dlatego wskazuje na konieczność otwarcia ludzi Kościoła na

[...] odczytywanie znaków czasu, które wskazują na nowe sposoby bycia ewangelizatorami w świecie współczesnym. Natychmiastowe towarzyszenie, które wychodzi naprzeciw bieżącym potrzebom ubogich, nie może przeszkadzać dalekowzroczności, aby wprowadzać w czyn nowe znaki miłości i chrześcijańskiej caritas, w odpowiedzi na nowe formy ubóstwa, których doświadcza dziś ludzkość⁵⁵.

Zdaniem Franciszka indywidualistyczny styl życia jest „wspólnikiem” w generowaniu ubóstwa i często zrzuca na biednych całą odpowiedzialność za ich sytuację. Ale ubóstwo nie jest owocem ślepego losu, lecz konsekwencją egoizmu. Toteż

[...] decydującym jest ożywienie procesów rozwoju, które dowartościowują zdolności wszystkich, aby komplementarność kompetencji oraz różnorodność ról prowadziły do odkrycia zasobów współuczestniczenia. Wiele jest ubóstwa «bogaty», które mogłoby być uleczone przez bogactwo «biednych», jeśli tylko mogliby się oni razem spotkać i poznać! Nikt nie jest tak biedny, żeby nie mógł dać czegoś od siebie drugiemu i otrzymać coś od niego z wzajemnością⁵⁶.

W posłudze charytatywnej Kościoła ważną rolę pełni umiejętne motywowanie ludzi do pomocy ubogim. W *Orędziu na VI Światowy Dzień Ubogich* papież Franciszek podkreśla:

[...] prawdziwe bogactwo nie polega na gromadzeniu «sobie skarbów na ziemi, gdzie mól i rdza niszczą i gdzie złodzieje włamują się, i kradną» (Mt 6,19), ale raczej na wzajemnej miłości, która pozwala nam dźwigać ciężary jedni drugim, tak aby nikt nie czuł się opuszczony czy wykluczony⁵⁷.

Zdaniem papieża istnieją dwa rodzaje ubóstwa: pierwsze upokarza i zabija, drugie wyzwala i czyni beztroskimi. Pierwsze, które rodzi się w wyniku niesprawiedliwości, wyzysku i przemocy, pozbawione jest przyszłości, ponieważ narzucone jest przez kulturę odrzucenia. Natomiast ubóstwo, które wyzwala, jest tym, które jawi się jako odpowiedzialny wybór, pozwalający zrzucić ciężący balast i dążyć do tego, co istotne. Ten drugi rodzaj ubóstwa poleca papież Franciszek współczesnym uczniom Chrystusa, dlatego że

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Franciszek. *Orędzie na V Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2021).

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Franciszek. *Orędzie na VI Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2022).

[...] spotkanie ubogich pozwala położyć kres wielu niepokojom i bezpodstawnym lękom, aby dotrzeć do tego, co naprawdę liczy się w życiu i czego nikt nie może nam ukraść: miłości prawdziwej i bezinteresownej⁵⁸.

* * *

Już w pierwszym roku swego pontyfikatu papież Franciszek stwierdził, iż

[...] najgorszą dyskryminacją, jakiej doświadczają ubodzy, jest brak opieki duchowej⁵⁹.

Teza powyższa potwierdza, że ubodzy potrzebują nie tylko pomocy charytatywnej rozumianej przede wszystkim jako pomoc socjalna, ale potrzebują pojętego integralnie duszpasterstwa społecznego. Jak zaznaczył to papież w jednym ze swoich orędzi na Światowy Dzień Ubogich,

[...] biedni przede wszystkim potrzebują Boga, Jego miłości, która staje się widzialna dzięki świętym osobom, które żyją obok nich i które, w prostocie ich życia, wyrażają i uwydatniają siłę miłości chrześcijańskiej. Bóg posługuje się wieloma drogami i nieskończoną liczbą narzędzi, aby osiągnąć serca ludzi. [...] Biedni potrzebują naszych rąk, aby mogli się podnieść, naszych serc, aby czuć na nowo ciepło uczuć, naszej obecności, aby przezwyciężyć samotność. Potrzebują po prostu miłości⁶⁰.

Po lekturze siedmiu orędzi na Światowe Dni Ubogich papieża Franciszka wydaje się zupełnie zrozumiałe, że całe duszpasterstwo ludzi ubogich, we wszystkich istotnych jego wymiarach (*kerygma-martyria*, *leiturgia* i *diaconia*), ma być przeniknięte na wskroś miłością. Zadziwiające i odkrywcze zarazem jest jednak stwierdzenie Franciszka, że

[...] biedni zbawiają nas, ponieważ pozwalają nam spotkać oblicze Chrystusa. Oczom świata jawi się jako nieracjonalna myśl, że bieda oraz nędza mogą mieć siłę zbawczą. [...] Oczami ludzkimi nie potrafimy zobaczyć tej siły zbawczej. Oczami wiary, natomiast, widzimy tę siłę działającą i w pomocy ubogim doświadczamy jej osobiście. W sercu Ludu Bożego, który jest w drodze, bije ta siła zbawcza, która nie wyklucza nikogo, a wszystkich angażuje w rzeczywistej pielgrzymce nawrócenia, aby dostrzec biednych i pokochać ich⁶¹.

Tezę powyższą uzasadnił papież Franciszek argumentacją zaczerpniętą od Apostoła Narodów (por. 1 Kor 1,26-29), z którą nie sposób się nie zgodzić. A zatem warto być blisko ubogich, służyć im na wszelkie możliwe sposoby, gdyż we

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ EG 200.

⁶⁰ Franciszek. *Orędzie na III Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2019).

⁶¹ Tamże.

wspólnocie z nimi łatwiej można osiągnąć niebo. Potwierdził to papież w orędziu na Światowy Dzień Ubogich 2021 r.:

[...] biedni są wśród nas. Jakże byłoby to ewangeliczne, jeśli moglibyśmy powiedzieć z całą prawdą: również my jesteśmy biedni, ponieważ tylko w ten sposób będziemy mogli rozpoznać ich realnie i sprawić, że staną się częścią naszego życia oraz narzędziem zbawienia⁶².

Warto na koniec jeszcze raz podkreślić fundamentalną wartość Jezusa w dziele troski wspólnoty Kościoła o ubogich. Jezus i jego orędzie ewangeliczne jest centralną prawdą, którą należy głosić ubogim; jest Najwyższym Kapłanem, który wszystkich gromadzi przy swoim ołtarzu; jest też pierwszym Sługą ubogich, który dźwiga ich na swoich ramionach w drodze do domu Ojca Niebieskiego. Jak ujął to syntetycznie papież Franciszek:

[...] bogactwem Jezusa jest Jego miłość, która nie zamyka się na nikogo i wszystkim wychodzi na spotkanie, a szczególnie tym, którzy są usunięci na margines i pozbawieni tego, co konieczne. Z miłości ogołocił samego siebie i przyjął postać ludzką. Z miłości stał się sługą posłusznym aż do śmierci – i to śmierci krzyżowej (por. Fil 2,6-8). Z miłości stał się «chlebem życia» (por. J 6,35), aby nikomu nie zabrakło tego, co konieczne oraz aby każdy mógł znaleźć pokarm na życie wieczne⁶³.

BIBLIOGRAFIA

- Biela B.: *Duszpasterstwo społeczne Kościoła w świetle II Polskiego Synodu Plenarnego*. „Teologia Praktyczna” 2002 s. 243-250.
- Drożdż B.: *Posługa społeczna Kościoła. Studium pastoralne w świetle nauczania współczesnego Kościoła*. Legnica: Biblioteka im. Jana Pawła II Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Legnickiej 2009.
- Franciszek: *Orędzie na VI Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2022). *Chrystus dla was stał się ubogim* (por. 2 Kor 8,9). <<https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/20220613-messaggio-vi-giornatamondiale-poveri-2022.html>> [dostęp: 30.11.2023].
- Franciszek: *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie* (23.11.2013). Częstochowa: Wydawnictwo św. Pawła 2013.
- Franciszek: *Kościół ma być znakiem miłosierdzia Pana. Przemówienie do uczestników międzynarodowego spotkania nt. Evangelii gaudium* (19.09.2014). „L'Osservatore Romano” 35:2014 nr 10 s. 32.
- Franciszek: *Orędzie na I Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2017). *Nie miłujmy słowem, ale czynem*. <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/papa-francesco_20170613_messaggio-i-giornatamondiale-poveri-2017.html> [dostęp: 22.11.2023].

⁶² Franciszek. *Orędzie na V Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2021).

⁶³ Tenże. *Orędzie na VI Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2022).

- Franciszek: *Orędzie na VII Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2023). *Nie odwracaj twarzy od żadnego biedaka* (Tb 4,7). <<https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/20230613-messaggio-vii-giornatamondiale-poveri-2023.html>> [dostęp: 22.11.2023].
- Franciszek: *Orędzie na II Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2018). *Ten biedny człowiek płakał, a Pan go usłyszał*. <https://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/poveri/documents/papa-francesco_20180613_messaggio-ii-giornatamondiale-poveri-2018.html> [dostęp: 23.11.2023].
- Franciszek: *Orędzie na V Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2021). *Ubogich zawsze macie u siebie* (Mk 14,7). <<https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/20210613-messaggio-v-giornatamondiale-poveri-2021.html>> [dostęp: 28.11.2023].
- Franciszek: *Orędzie na III Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2019). *Ufność nieszczęśliwych nigdy ich nie zawiedzie*. <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/papa-francesco_20190613_messaggio-iii-giornatamondiale-poveri-2019.html> [dostęp: 25.11.2023].
- Franciszek: *Orędzie na IV Światowy Dzień Ubogich* (13.06.2020). *Wyciągnij rękę do ubożego* (Syr 7,32). <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/poveri/documents/papa-francesco_20200613_messaggio-iv-giornatamondiale-poveri-2020.html> [dostęp: 27.11.2023].
- Geck L.H.A.: *Aufbruch zur sozialen Pastoral*. Bd. 1: *Auf dem Wege zur sozialen Pastoral*; Bd. 2: *Beispiele zur sozialen Pastoral*. Essen: Ludgerus-Verlag 1969.
- Jan Paweł II: *Do budowniczych społeczeństwa pluralistycznego* (Salvador da Bahia, 6.07.1980). W: *Dokumenty społecznej nauki Kościoła*. T. 2. Red. M. Radwan, L. Dyczewski, A. Stanowski. Rzym – Lublin: RW KUL 1987.
- Jan Paweł II: *Encyklika Sollicitudo rei socialis* (30.12.1987).
- Jan Paweł II: *Od was zależy przyszłość drugiej ewangelizacji. Przemówienie do intelektualistów i przedstawicieli świata uniwersyteckiego Kamerunu* (Jaunde, 13.08.1985). W: Jan Paweł II. *Wiara i kultura*. Rzym 1986.
- Jan XXIII: *Mater et Magistra. Encyklika o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej* (15.05.1961). W: *Encykliki. Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax 1981.
- Kumor B.: *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*. Tarnów 1985.
- Operti M.: *Pytania duszpasterstwa społecznego*. „Społeczeństwo” 9:1999 nr 3.
- Przygoda W.: *Opcja preferencyjna na rzecz ubogich według «Ewangelii gaudium»*. W: *Kościół wobec wyzwań współczesnych*. Red. M. Jagodziński, J. Wojtkun. Radom: Wydawnictwo Diecezji Radomskiej Ave 2015 s. 197-214.
- Przygoda W.: *Papieża Franciszka troska pastoralna o ubogich i wykluczonych*. W: *Duszpasterstwo w świetle nauczania papieża Franciszka*. Red. D. Lipiec. Lublin: Wydawnictwo KUL 2015 s. 77-102.
- Steinkamp H.: *Solidarität und Parteilichkeit. Für eine neue Praxis in Kirche und Gemeinde*. Mainz: Matthias-Grünwald Verlag 1994.
- Teresa od Dzieciątka Jezus: *Dzieje duszy*. Kraków 1984.
- Toso M.: *Kościół w służbie dla świata w trzydziści lat po «Gaudium et spes»*. „Społeczeństwo” 5:1995 nr 4.

Wal J., Przygoda W.: *Społeczne duszpasterstwo*. W: *Leksykon teologii pastoralnej*. Red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski. Lublin: TN KUL 2006 s. 808-812.

Streszczenie: Papież Franciszek od początku swojego pontyfikatu dał się poznać jako orędownik i obrońca ubogich. W adhortacji apostołskiej *Evangelii gaudium* potwierdził uprzywilejowane miejsce ubogich we wspólnocie ludu Bożego. Podobnie jak Jan Paweł II, także Franciszek wierzy, że opcja na rzecz ubogich jest „[...] szczególną formą pierwszeństwa w praktyce chrześcijańskiej miłości, poświadczoną przez całą Tradycję Kościoła” (EG 198). Według Franciszka opcja na rzecz ubogich nie polega przede wszystkim na opiece społecznej, ale powinna przyjąć jako priorytet formę opieki duchowej. Jak wskazuje papież, ubodzy oczekują, że Kościół będzie dla nich „znakiem bliskości, dobroci, solidarności i miłosierdzia Pana”. Kościół katolicki od ponad wieku rozwija różne formy duszpasterstwa społecznego, a jednym z jego głównych adresatów są ubodzy. Celem niniejszego opracowania jest odpowiedź na pytanie: jak ożywić duszpasterstwo społeczne wśród ubogich? Refleksja nad kierunkami ożywienia tej posługi duszpasterskiej zostanie przeprowadzona na podstawie analizy treści orędzi na Światowy Dzień Ubogich (2017-2023). Wprowadzeniem do analizy elementów strukturalnych duszpasterstwa społecznego będzie krótkie przedstawienie koncepcji i specyfiki tej posługi. Następnie nastąpi prezentacja impulsów do wzmacniania nauczania społecznego, ożywiania liturgii i wreszcie posługi charytatywnej w obszarach ludzkiego ubóstwa i wykluczenia.

Słowa kluczowe: duszpasterstwo społeczne, biedny, Światowy Dzień Ubogich, papież Franciszek, preferencyjna opcja na rzecz ubogich.